

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg
 —Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. Ernst Hoffman
 τακτ. καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.—Erich Frank, τακτ. καθ.
 τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg.—Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανε-
 πιστημίου τῆς Ρώμης.—Κ. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπι-
 στημίου τῶν Ἀθηνῶν.—August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς
 Heidelberg.—Χαρ. Τζωρτζόπουλος ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθη-
 νῶν.—Franz Böhm διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας.—Παν. Κανελλόπουλος ὑφηγ.
 Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.—Κωνστ. Τσαῦτσος διδάκτωρ τῆς Νομικῆς.—
 Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

“ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ”

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 48α

ΑΘΗΝΑΙ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΥΠΟ

HANS KELSEN

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

***Β' Ἡ τοπική, χρονική καὶ προσωπική
ἔκτασις τοῦ κύρους.***

(τὸ ἔδαφος τῆς πολιτείας καὶ ὁ λαὸς τῆς πολιτείας)

25. Ἐπειδὴ τὸ περιεχόμενον τῶν κανόνων τῶν ἀποτελούντων τὴν πολιτειακὴν τάξιν εἶναι κυρίως ἀνθρώπινα πράξεις, αἱ δὲ ἀνθρώπινα πράξεις πραγματοποιοῦνται ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ, διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη οἱ κανόνες μετὰ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν ν' ἀναφέρονται ὁπωσδήποτε καὶ εἰς τὸν χῶρον καὶ χρόνον, εἶναι ἀνάγκη ὁ χρόνος καὶ ὁ χῶρος νὰ ἀποτελοῦν περιεχόμενον τῶν κανόνων. Ὁ κανὼν δικαίου, ὅστις ὀρίζει ὅτι, ἂν ὁ Α πράξη πρὸς τὸν Β κατὰ τρόπον ὀρισμένον, τότε ὁ Β πρέπει νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ τοῦ Α ἐξαναγκαστικὴν πράξιν, πρέπει νὰ ὀρίξῃ πότε καὶ ποῦ πρέπει ὁ Α νὰ πράξῃ κατὰ τὸν ὀρισμένον ἐκεῖνον τρόπον, ἵνα ὁ Β—κάπου καὶ κάποτε—ἐκτελέσῃ κατὰ τοῦ Α ἐξαναγκαστικὴν πράξιν. Τὰ γεγονότα τὰ ἀποτελοῦντα τὸ περιεχόμενον τοῦ κανόνος πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς γεγόμενα *κάπου καὶ κάποτε*, ἵνα δι' αὐτοῦ τὸ κύρος τοῦ κανόνος ἀναφερθῇ εἰς τόπον καὶ χρόνον. Κανὼν ὅστις δὲν ἰσχύει διὰ κανένα τόπον καὶ χρόνον εἶνε κανὼν ὅστις δὲν ἰσχύει διόλου. Δύναται δέ τις μόνον νὰ διακρίνῃ κανόνας οἵτινες ἰσχύουν *παντοῦ καὶ πάντοτε* διὰ γεγονότα ὑπ' αὐτῶν διαρρυθμιζόμενα καὶ κανόνας ἰσχύοντας *μόνον ἐντὸς ἐνὸς ὀρισμένου ἐδάφους ἢ ἐνὸς ὀρισμένου χρονικοῦ διαστήματος.*

26. Ἐάν ἰσχυρισθῆ κανεῖς εἰδικῶς ὅτι οὐσιῶδες γνῶρισμα τῆς κοινότητος ἀποτελεῖ ἡ *μονιμότης* τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν ἀνθρώπων, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ τοπικὴ ἔκτασις τοῦ κύρους τῆς τάξεως τῆς διαρρυθμίζουσας τὴν κοινότητα ταύτην, ὄχι μόνον εἶναι ἀκριβῶς καθωρισμένη, ἀλλὰ ὅτι, ἐν σχέσει πρὸς ἄλλα μέρη τοῦ χώρου, εἶναι καὶ ἀμετάβλητος. Χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῶν κανόνων, τῶν ἀποτελούντων μίαν εἰδικὴν πολιτειακὴν τάξιν, εἶναι ὅτι τὸ κῦρος αὐτῶν εἶναι περιορισμένον ἐπὶ ἑνὸς ὁρισμένου χώρου. Ἡ μονιμότης κατὰ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἔννοιαν ἀποτελεῖ σήμερον κατὰ κανόνα τὸ κύριον γνῶρισμα τῶν πολιτειακῶν τάξεων, δὲν εἶναι ὅμως οὐσιῶδες στοιχεῖον διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτειακῆς τάξεως. Ὅλα τὰ εἰδικὰ γνῶρισματα τῆς πολιτειακῆς ὀργανώσεως εὐρίσκονται καὶ εἰς τοὺς λαοὺς οἱ ὅποιοι μετακινουῦνται, συνεπῶς εἶναι δυνατὰ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἀλλοιοῦται ἡ τοπικὴ ἔκτασις τοῦ κύρους τῆς πολιτειακῆς τάξεως βαθμηδὸν ἢ καὶ αἰφνιδίως.

27. Διὰ τοῦ τοπικοῦ περιορισμοῦ τοῦ κύρους, τουτέστι διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ κύρους τῆς πολιτειακῆς τάξεως ἐπὶ ἑνὸς ὁρισμένου χώρου, καθίσταται δυνατὴ ἡ συνύπαρξις μιᾶς πολλότητος πολιτειακῶν τάξεων, χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι ἀναπόφευκτοι καὶ αἱ διενέξεις μεταξὺ των. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ θετικοῦ δικαίου ὁ γνήσιος περιορισμὸς τοῦ κύρους, ἰδίᾳ δὲ ὁ τοπικὸς περιορισμὸς τοῦ κύρους, εἶναι δυνατόν νὰ προκύψῃ μόνον ἐκ τῶν ἀνωτέρω κανόνων. Δι' αὐτῶν δὲ γίνεται καὶ ὁ κατὰ περιεχόμενον ὁρισμὸς ἑνὸς εἰδικοῦ κανόνος. Ἡ εἰδικὴ λοιπὸν ἐνέργεια τοῦ *διεθνοῦς* δικαίου, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἤδη λεχθέντων, εἶναι νὰ ὁρίσῃ ἑκατέρωθεν τὰς τάξεις τῶν εἰδικῶν πολιτειῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ τοπικὸν αὐτῶν κῦρος. Ὁ τόπος λοιπὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου περιορίζεται τὸ κῦρος τῆς τάξεως εἰδικῆς τινος πολιτείας ἀποτελεῖ τὸ καλούμενον *ἔδαφος τῆς πολιτείας*. Κυρίως δὲ πρόκειται περὶ τοῦ ἔδαφους τοῦ κύρους καὶ ὄχι περὶ τῆς πραγματικῆς ἐκτάσεως τῆς *ἐνεργείας* τῆς πολιτειακῆς τάξεως. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κάπου ἐκτελεῖται *πραγματικῶς* πολιτειακὴ τις πράξις, δὲν ἔπεται κατ' ἀνάγκην ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν πολιτείαν, ὡς ἀνήκει καὶ ἡ πράξις (π. γ. ἡ *παρὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον* ἐκτέλεσις πολιτειακῆς πράξεως ἐπὶ ξένου ἔδαφους). Ὅτι δὲ ἡ ἔννοια τοῦ ἔδαφους τῆς πολιτείας προϋποθέτει τὴν πολιτείαν ὡς ἰσχυρὰν τάξιν δικαίου τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ *ἐνότης τοῦ ἔδαφους τῆς*

πολιτείας—ένότης ούσιώδης διὰ τὴν πολιτείαν—ὀρίζεται μόνον διὰ τῆς *ένότητος τοῦ κύρους τῆς πολιτειακῆς έννόμου τάξεως* καὶ δέν τίγεται ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς πολιτείας δέν ἀποτελεῖ ένότητα ἀπὸ ἀπόψεως *γεωγραφικῆς καὶ φυσικῆς*. Τὸ ἔδαφος τοῦτο τῆς πολιτείας δέν εἶνε, ὅπως νομίζει τις μία *ἐπιφάνεια*, ἓνα ἀκριβῶς καθωρισμένον μέρος τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἀλλὰ *χῶρος τριῶν διαστάσεων*. Ὅχι μόνον κατὰ πλάτος καὶ μῆκος, ἀλλὰ καὶ εἰς ὕψος καὶ εἰς βάθος ἐκτείνεται τὸ κύρος καὶ ἡ ένέργεια τῆς πολιτειακῆς έννόμου τάξεως. Διότι ἡ πολιτεία, οὔτω λέγει τις δικαίως, κυριαρχεῖ τὸν χῶρον τὸν ὑπὲρ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἣτις χαρακτηρίζεται συνήθως ὡς τὸ μόνον ἔδαφος τῆς πολιτείας. Τὰ ἔδάφη τῶν διαφόρων πολιτειῶν δέον νὰ τὰ φαντασθῆ κανεῖς ὡς κωνοειδῆ σχήματα τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ συναντῶνται εἰς τὸ κέντρον τῆς γῆς. Πρὸς τὰ ἄνω δὲ τὸ ἔδαφος τῆς πολιτείας δέν ἔχει ὄλως διόλου ὄρια ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ δικαίου. Μέχρι σήμερον δέν ὑπάρχουν ἀκόμη κανόνες διεθνoῦς δικαίου, οἱ ὁποῖοι νὰ περιορίζουν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην τὸ κύρος τῆς εἰδικῆς πολιτειακῆς έννόμου τάξεως. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὄρια τῆς πολιτείας τὰ διαγράφοντα τὴν πολιτειακὴν περιοχὴν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, τὰ ὁποῖα συνήθως χαρακτηρίζει κανεῖς ὡς τὰ *κατ' ἐξοχὴν ὄρια* τῆς πολιτείας, δέν εἶναι ἀπόλυτα, χωρὶς καμμίαν ἐξαίρεσιν, τοπικὸς περιορισμὸς τοῦ κύρους τῆς πολιτείας. Τὸ διεθνὲς δίκαιον περιορίζει τὸ κύρος τῆς πολιτειακῆς έννόμου τάξεως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην *μόνον θεμελιωδῶς*, ἣτοι *κατὰ κανόνα*, ὄχι χωρὶς ἐξαίρεσιν. Κυρίως δὲ ἀφορᾷ ὁ περιορισμὸς τοῦ κύρους διὰ τῶν ὁρίων τῆς πολιτείας ὄχι τόσον τὴν θέσιν τοῦ θεμελιοῦντος ὅσον τὴν θέσιν τοῦ θεμελιουμένου, ὄχι τόσον τὸν κανόνα ὅσον τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τὴν ὑπαγομένην εἰς τὸν κανόνα. Τὸ ἔγκλημα π.χ. εἶναι δυνατόν νὰ διαπραχθῆ ὅπουδῆποτε, ένῶ ἡ πολιτειακὴ ποινικὴ διαδικασία ἐπιτρέπεται νὰ ἐκτελεσθῆ μόνον έντὸς τῶν ὁρίων τῆς πολιτείας, έντὸς τῶν πολιτειακῶν ὁρίων κατὰ τὴν στενὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν καὶ πολλαὶ ἐξαιρέσεις, περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐπιτρέπεται νὰ ἐκτελεσθοῦν πολιτειακαὶ πράξεις κυριότητος (ἐξαναγκαστικαὶ πράξεις ἢ καὶ ἡ κανονικὴ αὐτῶν προετοιμασία) ἐκτὸς τοῦ κυρίως ἐδάφους τῆς πολιτείας, ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους ὅπου ὄλαι αἱ πολιτεῖαι δύνανται νὰ ἐκτελέσουν τοιαύτας πράξεις ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν, ὅπως εἶναι αἰδι-

πλοηματικά πράξεις τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς πολιτείας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, π.χ ἡ κήρυξις πολέμου ἐπὶ τῇ βάσει δὲ εἰδικῶν διεθνῶν συνθηκῶν δύναται μία πολιτεία νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἄλλην τινὰ πολιτείαν νὰ ἐκτελέσῃ κυριαρχικὰς πράξεις ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πρώτης. Ἐνεκα τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς πολιτείας, τουτέστι μόνον ἐντὸς τοῦ πολιτειακοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν στενὴν σημασίαν τῆς λέξεως καὶ ἀποκλειστικῶς ἐντὸς αὐτῆς, ἰσχύει ἡ ἰδία τάξις δικαίου τῆς πολιτείας, διότι ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῶν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πολιτείας ταύτης πράξεις ξένων πολιτειῶν, πρέπει ἡ ἔννομος τάξις τῶν πολιτειῶν αὐτῶν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰσχυρά. Τὸ καλούμενον «ἀδιαχώρητον» τῆς πολιτείας, τουτέστι τὸ ἀξίωμα τὸ ἀπορρέον ἀπὸ τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀπολυτοποίησιν καὶ τῆς πολιτείας καὶ συνιστάμενον εἰς τὸ ὅτι εἰς ὠρισμένον τινὰ χῶρον δύναται μία μόνον πολιτεία νὰ ὑπάρξῃ, δὲν ἔχει συνεπῶς καμμίαν λογικὴν βάσιν. Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλαι περιπτώσεις τῆς συνυπάρξεως πολλῶν πολιτειῶν ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους, τουτέστι τῆς ἰσχύος πολλῶν πολιτειακῶν τάξεων ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χώρου ὅπως εἶναι π.χ. τὸ condominium δύο πολιτειῶν. Τοιαύτη περίπτωσις ὑπάρχει ὅταν ἓνα ἔδαφος χωριστὸν ἀπὸ τὴν πραγματικὴν περιοχὴν δύο πολιτειῶν ὑπόκειται εἰς τὴν κοινὴν κυριαρχίαν, τουτέστι ὑπεῖκει εἰς τὴν ἰσχὺν κανόνων, οἱ ὅποιοι ἰσχύουν ὡς κανόνες τὸσον τῆς μιᾶς ὅσον τῆς ἄλλης πολιτείας. Ἐπίσης παρόμοιαι περιπτώσεις πρόκεινται ὅταν εὗρισκώμεθα πρὸ ὠρισμένων ἐνώσεων πολιτειῶν, ἰδιαιτέρως πρὸ τῆς καλουμένης ὁμοσπονδίας πολιτειῶν, ὅποτε ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν πολιτειῶν τῶν ἀποτελουσῶν μέλη τῆς ὁμοσπονδίας εἶναι ἐγκαθιδρυμένη καὶ ἡ καλουμένη ἀνωτάτη πολιτεία. (§ 47).

Ὡστε τὸ διεθνὲς δίκαιον περιορίζει μὲν τὸ κῦρος τῶν ἐννόμων τάξεων τῶν εἰδικῶν πολιτειῶν κατὰ κανόνα βεβαίως ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τῶν πολιτειακῶν ὁρίων καθοριζομένου πολιτειακοῦ ἐδάφους, δυνατοποιεῖ ὅμως εἰς ὠρισμένας ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις τὸ κῦρος τῆς μιᾶς πολιτειακῆς τάξεως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μιᾶς ἄλλης εἰδικῆς πολιτείας καὶ συνεπῶς τὴν ἐκτέλεσιν πολιτειακῶν πράξεων, τουτέστιν τὴν ὑπαρξιν μιᾶς πολιτείας ἐντὸς τοῦ ἐδάφους μιᾶς ἄλλης πολιτείας.

28. Ὅπως δὲ κατὰ κανόνα ἡ εἰδικὴ πολιτεία ὑπάρχει μόνον ἐντὸς ὠρισμένου χώρου, οὕτω πῶς ὑφίσταται μόνον καὶ ἐντὸς ὠρισμένου χρόνου. Τὸ δεύτερον ὅμως τοῦτο γνῶρισμα ἡ γενικὴ πολι-

τειολογία δὲν τὸ ἐλάμβανε σχεδὸν ὑπ' ὄψιν, καὶ πιθανὸν διότι ἡ ἔννομος τάξις εἰδικῆς τινος πολιτείας δὲν συνηθεῖζει νὰ θέτῃ εἰς ἑαυτήν, ἥτοι εἰς τὸ κύρος της, χρονικοὺς περιορισμούς. Ἡ ἔννομος τάξις ἐμφανίζεται—καὶ αὕτη εἶναι ἡ κυρία αὐτῆς ἔννοια—μὲ τὴν ἀξίωσιν νὰ ἰσχύῃ *αλωνίως*, ἥτοι χωρὶς χρονικὸν περιορισμὸν τοῦ κύρους της. Ὁ περιορισμὸς τοῦ κύρους τῆς ἐννόμου τάξεως τινὸς εἰδικῆς πολιτείας ὡς ὅλου καθὼς καὶ ὁ χωρητικὸς περιορισμὸς τοῦ κύρους ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ *διεθνὲς δίκαιον*. Ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ διεθνὲς δίκαιον περιγράφει τὴν πολιτείαν γενικῶς ὡς εἰδικὸν γεγονός, θέτει ὄχι μόνον τὴν *γένεσιν*, ἀλλὰ καὶ τὴν *καταστροφήν* εἰδικῆς τινος πολιτείας ὡς *νομικοῦ γεγονότος*, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ ἔννομος τάξις εἰδικῆς τινὸς πολιτείας ρυθμίζει τὴν γένεσιν καὶ τὴν διάλυσιν (τὸν τερματισμὸν) τῶν ὑπ' αὐτὴν ὑπαχθείσων κοινωνιῶν δικαίου (τῶν σωματείων, τῶν μετοχικῶν ἐταιριῶν, τῶν κοινοτήτων κ.τ.λ.). Ὅπως ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑπ' αὐτῶν ὑπαχθείσας μερικὰς ἐννόμους τάξεις, οὕτω πῶς καὶ ἐν σχέσει πρὸς εἰδικοὺς κανόνας ἐμπεριέχει ἡ ἔννομος τάξις εἰδικῆς τινος πολιτείας χρονικοὺς περιορισμοὺς τοῦ κύρους. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν δὲ ὅτι ἡ πολιτειακὴ τάξις ἀποτελεῖ σύστημα *μεταβλητῶν* κανόνων, ἰσχύει κανὼν τις δικαίου μόνον μέχρις ὅτου ἀναιρεθῇ ὑπὸ ἐνὸς κατὰ περιεχόμενον πρὸς αὐτὴν ἀντιφάσκοντος κανόνος (*lex posterior derogat priori*). Ἐν τούτοις δύναται ἡ διάρκειά τῆς ἰσχύος ἐνὸς κανόνος δικαίου νὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένη, ὥστε μετὰ πάροδον ἐνὸς ὁρισμένου χρόνου ἢ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ἐνὸς ὁρισμένου γεγονότος ὁ κανὼν παύει ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ἰσχύῃ.

29. Ἐκτὸς τῆς χωρητικῆς καὶ χρονικῆς, πρέπει νὰ ληφθῇ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἡ *προσωπικὴ* ἔκτασις τοῦ κύρους τῆς πολιτειακῆς τάξεως. Μὲ τὸ πρόβλημα τῆς προσωπικῆς ἐκτάσεως τοῦ κύρους—ὑπὸ τῆς παραδιδομένης θεωρίας συνοψίζεται τὸ πρόβλημα τοῦτο εἰς τὴν ἔννοιαν «*λαὸς τῆς πολιτείας*»—δὲν τίθεται μόνον τὸ ἐρώτημα διὰ *ποίους ἀνθρώπους* ἰσχύει ἡ τάξις, ὀρθώτερον *ποίων ἀνθρώπων αἱ πράξεις* ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς τάξεως, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐρώτημα *κατὰ ποῖον τρόπον* δύναται ἡ ἀνθρωπίνη πράξις νὰ ἀποτελέσῃ τὸ περιεχόμενον τῆς πολιτειακῆς τάξεως. Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ εἶναι δυνατὸν ν' ἀναχθῶν ὅλα τὰ οὐσιώδη ζητήματα τὰ ὁποῖα ἐτίθεντο ὑπὸ τῆς γενικῆς πολιτειολογίας περὶ τοῦ λαοῦ τῆς πολι-

νείας. Ἡ θεωρία περὶ τοῦ λαοῦ τῆς πολιτείας εἶναι θεωρία *δικαίου*.

Ἦδη ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως τῶν πραγμάτων προκύπτει ὁ λόγος δι' ὃν ἡ συνήθης ἀντίληψις, καθ' ἣν ἡ πολιτεία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπων, ἀποτελεῖ μίαν ποσότητα ἀπὸ ἀνθρώπων, δὲν εἶναι ὀρθή. Ἡ πολιτειακὴ τάξις δὲν περιλαμβάνει *ὅλοκληρον* τὸν ἄνθρωπον, δὲν περιλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον ὡς τοιοῦτον, ἀλλὰ μόνον *ὠρισμένας πράξεις* αὐτοῦ, θετικὰς ἢ ἀρνητικὰς. Ὁ ἄνθρωπος ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν τῆς πολιτείας μόνον καθ' ὅσον αὐτὸς ὑπόκειται εἰς τὴν πολιτειακὴν κυριαρχίαν· τοῦτο ὁμῶς σημαίνει *μόνον ἐφ' ὅσον ἡ πράξις του ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς πολιτειακῆς τάξεως*. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι εὗρισκονται ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ ἐδάφους, εἰς τὸν λαὸν τῆς πολιτείας. Ἐξαιροῦνται ἐκεῖνοι ἀπέναντι τῶν ὁποίων, δυνάμει θετικοῦ κανόνος *δικαίου*, κυρίως τοῦ *διεθνοῦς δικαίου*, ἡ ἰσχὺς τῆς ἐννόμου τάξεως τῆς εἰδικῆς πολιτείας εἶναι περιορισμένη. Τοιοῦτοι εἶναι π.χ. οἱ διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ προνόμιον τῆς καλουμένης *exterritorialität*, τῆς ἑτεροδικίας.

Ἐπίσης εἶναι δυνατὸν ὁ βαθμὸς τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν πολιτειακὴν τάξιν νὰ εἶναι διάφορος ἀναλόγως τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν ἀνθρώπων. Ὡς παράδειγμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἀναπτύξωμεν κατωτέρω, ἀναφέρομεν τὸν ἀπόλυτον μονάρχην ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὑπηκόους του. Ἐξ ἄλλου ἀνήκουν εἰς τὸν λαὸν τῆς πολιτείας, τουτέστι ὑπόκεινται εἰς τὴν πολιτειακὴν τάξιν, καὶ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι δὲν ζοῦν ἐντὸς τοῦ ἐδάφους τῆς πολιτείας κατὰ τὴν στενὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Τοιαύτη περίπτωσις εἶναι ἰδίᾳ ὁ θεσμὸς τῆς ὑπηκοότητος.

§ 30 Ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια δύναται νὰ διατελῇ εἰς τριπλῆν σχέσιν πρὸς τὴν ἐννομον ἢ πρὸς τὴν πολιτειακὴν τάξιν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι *ὑποτεταγμένος* εἰς τὴν ἐννομον τάξιν ἢ κατὰ τὴν στενωτέραν ἐννοίαν εἰς τρόπον ὥστε ἡ πράξις του νὰ ἀποτελῇ τὸ περιεχόμενον ἐνὸς *καθήκοντος δικαίου*, τουτέστι εἰς τρόπον ὥστε νὰ συνδέεται πρὸς τὴν (ἀντιφατικὴν) ἀντίθεσιν τῆς πράξεώς του ταύτης ἢ εἰδικῆ συνέπεια τοῦ ἀδίκου, ἢ συνισταμένη εἰς τὸν πολιτειακὸν ἐξαναγκασμὸν (τιμωρία, ἐκτέλεσις), ἢ ὁ ἄνθρωπος *δημιουργεῖ* τὴν ἐννομον τάξιν, τουτέστι ἡ πράξις του χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς ἐννόμου τάξεως ὡς γεγονός δημιουργοῦν δίκαιον· τοῦτο δὲ ἀπαντᾶται εἰς τὴν σχέσιν καθ' ἣν ἡ πράξις τοῦ ἀνθρώπου παρουσιάζεται ὡς

περιεχόμενον ἑνὸς δικαιώματος, ἑνὸς ὑποκειμενικοῦ δικαίου κατὰ τὴν συνήθη χρῆσιν τῆς ἐννοίας ταύτης. Τέλος δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἀνθρώπινη πράξις ἢ ὁποία δὲν ἀποτελεῖ ποσῶς περιεχόμενον κανόνων δικαίου· εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν πολιτείαν. Ἐν τούτοις ὁμιλεῖ τις συνήθως περὶ «ἐλευθερίας» καὶ ὅταν αἱ σχέσεις δὲν εἶναι κατὰ καθῆκον ὑποταγῆ, ἐκτείνει δὲ τις συνήθως τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμενικοῦ δικαίου τῶσον ὥστε ἡ σφαῖρα τῆς ἐλευθερίας νὰ συμπεριλαμβάνεται εἰς αὐτήν.

Ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ δίκαιον ἢ πρὸς τὴν πολιτείαν εἶναι συνεπῶς ἢ *παθητικὴ* ἢ *ἐνεργητικὴ*. Ἡ θεωρία περὶ τοῦ λαοῦ τῆς πολιτείας ἐμφανίζεται συνεπῶς εἰς τὴν οὐσίαν της ὡς ἡ *θεωρία περὶ τοῦ καθήκοντος καὶ περὶ τοῦ δικαιώματος*, τουτέστι ὡς ἡ θεωρία περὶ δικαίου κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν ἔννοιαν. Μόνον μὲ τὴν διασάφησιν αὐτὴν ἀποκαλύπτεται τὸ κύριον ἦτοι τὸ *ἀντικειμενικὸν νόημα*, πρὸς τὸ ὁποῖον τείνει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ ἐννοιολογία τοῦ δικαίου καὶ τὸ ὁποῖον ἀφαιρεῖ οἰανδήποτε ὑποκειμενικὴν ἀποψιν ἀπὸ τὸ δίκαιον. Ἐκ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης ἐξαφανίζεται ὁ διὰ τὴν ἐπιστήμην καταστρεπτικὸς *διχασμὸς τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ ὑποκειμενικοῦ δικαίου*.

31. Διὰ τῆς συνήθους ἐννοίας τοῦ λαοῦ τῆς πολιτείας ἐκφράζεται κυρίως ἡ σκέψις, ὅτι οἱ ἄνθρωποι «ἀποτελοῦν» τὴν πολιτείαν διὰ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑποτάσσονται εἰς τὴν κυριαρχίαν της, τουτέστι διὰ τοῦ ὅτι εἶναι «ὑπήκοοι». Ὅτι δὲ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι λαμβάνουν ἐνεργῶς μέρος εἰς τὴν κυριαρχίαν ταύτην, τοῦτο ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς θεωρίας περὶ τοῦ λαοῦ τῆς πολιτείας ἐμφανίζεται ἐν τῇ γενικῇ πολιτειολογίᾳ σαφῆς ἢ σκέψις, ὅτι ἐκάστου κανόνος δικαίου οὐσιῶδες γνώρισμα εἶναι ὅτι οὗτος ἀποτελεῖ καθῆκον δικαίου, ὅτι ἡ πολιτειακὴ καὶ ἡ ἐννομος τάξις εἶναι κυρίως *τάξις καθήκοντος*. Ἄν καὶ κατὰ πόσον αὕτη δίδει τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς ὑπηκόους νὰ δημιουργοῦν τοὺς ὑποχρεωτικοὺς δι' αὐτοὺς κανόνας τοῦτο εἶναι δευτερεῦον ζήτημα. Ἡ *συμμετοχὴ* αὕτη εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς πολιτειακῆς ἢ τῆς ἐννόμου τάξεως εἶναι πράγματι ἡ σπουδαιότατη ἀποψις ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκτίθενται αἱ οὐσιώδεις σημασίαι τῆς πολυσημάντου ἐννοίας τοῦ δικαιώματος καὶ μάλιστα χωρὶς βίαν καὶ μὲ φυσικὴν ἐσωτερικὴν σχέσιν.

§ 32 Ἡ δημιουργία τῆς ἐννόμου τάξεως, ὡς ἐλέχθη ἤδη καὶ ὡς θ' ἀναπτυχθῆ ἀκόμη περαιτέρω, παρουσιάζει μίαν βαθμιαίαν σειρὰν γεγονότων, μίαν διαδικασίαν λογικὴν, καθ' ἣν ὁ κανὼν δικαίου ἀναπτύσσεται ἀπὸ μίαν γενικωτέραν καὶ μᾶλλον ἀφηρημένην εἰς μίαν ἀτομικωτέραν καὶ μᾶλλον συγκεκριμένην μορφήν. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν διαδικασίαν ταύτην διακρίνονται καὶ τὰ καλούμενα ὑποκειμενικὰ δίκαια (τὰ δικαιώματα) εἰς διαφόρους κατηγορίας καθ' ὅσον τὸ γεγονός τὸ ρυθμίζον τὸ δικαίωμα ἐμφανίζεται ὡς φορεὺς ἐνὸς γενικωτέρου ἢ εἰδικωτέρου κανόνος. Ἡ δημιουργία τῶν γενικωτέρων κανόνων, τῶν «νόμων» γίνεται πρῶτον μὲν ἀμέσως ὑπ' ἐκείνων διὰ τοὺς ὁποίους οἱ κανόνες οὗτοι ἰσχύουν ὡς καθήκοντα (ἄμεσος δημοκρατία). Ἡ πολιτειακὴ τάξις δημιουργεῖται λοιπὸν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ «λαοῦ», τούτεστι τῶν ὑποτασσομένων εἰς τοὺς κανόνας. Εἰς αὐτὸ ἀνταποκρίνεται τὸ ὑποκειμενικὸν δίκαιον τοῦ ἀτόμου νὰ λαμβάνη μέρος εἰς συγκεντρώσεις τοῦ λαοῦ, νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ ψηφίζῃ. Δεύτερον δὲ ἡ νομοθεσία γίνεται μόνον ἐμμέσως διὰ μιᾶς ἀντιπροσωπείας τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένης ὑπὸ αὐτοῦ τούτου τοῦ «λαοῦ» (ἐμμεσος ἀντιπροσωπευτικὴ, κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία).

Τότε διαιρεῖται ἡ διαδικασία τῆς γενικωτέρας δημιουργίας δικαίου, τῆς καλουμένης πολιτικῆς μορφώσεως τῆς βουλήσεως, εἰς δύο στάδια· τὴν ἐκλογὴν τοῦ κοινοβουλίου καὶ τὴν ἀπόφασιν ἐκ μέρους τῶν ἐκλεγέντων μελῶν τοῦ κοινοβουλίου (τῶν βουλευτῶν). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑπάρχει ὑποκειμενικὸν δίκαιον τῶν ἐκλογέων τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ὑποκειμενικὸν δίκαιον τῶν σχετικῶς ὀλίγων ἐκλεγέντων, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς μέλος τοῦ κοινοβουλίου, τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλῇ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ νὰ ψηφίζῃ ἐν αὐτῷ. Τὰ γεγονότα ταῦτα—αἱ προϋποθέσεις τῆς γενικωτέρας δημιουργίας δικαίου—εἶναι ἐκεῖνα ἅτινα κυρίως χαρακτηρίζονται ὡς πολιτικὰ δικαιώματα. Κατ' οὐσίαν δὲ εἶναι ὀρθὸν νὰ εἴπῃ τις περὶ αὐτῶν ὅτι παραχωροῦν εἰς τὸν δικαιούμενον μέρος τι πρὸς μόρφωσιν τῆς πολιτειακῆς βουλήσεως. Μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι δι' αὐτοῦ ὀρίζει κανεὶς τὴν πολιτειακὴν βούλησιν, ἤτοι τὴν «ἐννομον τάξιν» ὡς πολὺ στενὴν ἢτοι μόνον ὡς γενικώτερον κανόνα, μόνον ὡς «νόμον» καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ καθ' ἑκάστην δικαίωμα, ὡς θὰ δειχθῆ ἀμέσως κατωτέρω, θὰ ἦτο πολιτικὸν δικαίωμα. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίζῃ κανεὶς τὴν διαφορὰν μεταξὺ γενικωτέρας καὶ ἀτομικῆς

τέρας βουλήσεως τῆς πολιτείας. "Όταν ὁ γενικώτερος κανὼν δὲν δημιουργεῖται οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, δηλαδὴ ὑπ' ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶναι εἰς αὐτὸν ὑποτεταγμένοι, ἀλλὰ τίθεται ὑπὸ ἐνὸς **καὶ μόνου ἀνθρώπου**, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι «χωρὶς δικαιώματα» καὶ ἀπέναντι τῶν ὁποίων οὗτος ἴσταται ὡς ὁ μόνος «κατέχων δικαιώματα» (μοναρχία), τότε ὁ «λαὸς» δὲν ἔχει πολιτικά δικαιώματα, δηλαδὴ αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων, ἐξαιρουμένου μόνου ἐνὸς, δὲν ἀποτελοῦν γεγονότα δημιουργικά κανόνων δικαίου. Διὰ τοῦτο ὁμοῦς **ὑπάρχει ὁ «λαὸς»**, διότι οὗτος καθορίζεται ὡς τοιοῦτος μόνον ἀπὸ τὴν κατὰ καθῆκον καὶ κατὰ δίκαιον ὑποταγὴν του εἰς τοὺς κανόνας, ἐνῶ ὁ μόνος κατέχων δικαιώματα ὁ μονάρχης δὲν ὑπόκειται εἰς τοὺς κανόνας αὐτούς, ἤτοι δὲν πρέπει νὰ ἀνήκει εἰς τὸν λαόν, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν καθαρὰν ἰδέαν τῆς μοναρχικῆς πολιτείας δὲν ἀνήκει ποσῶς εἰς αὐτόν.

33. Ἡ δημιουργία εἰδικωτέρου κανόνος γίνεται ἢ κατὰ τρόπον ὥστε τὸ γεγονὸς τὸ θεμελιῶν τὸ καθῆκον (τὸ ὁποῖον (γεγονὸς) εἶναι πάντοτε μία ἔκφρασις βουλήσεως κατευθυνομένη πρὸς τὴν κατὰ καθῆκον πράξιν τοῦ ἀνθρώπου), νὰ ἐμπεριέχη ἢ νὰ μὴν ἐμπεριέχη τὴν ἔκφρασιν τῆς βουλήσεως τοῦ πρὸς πράξιν τινα ὑποχρεωμένου, δηλαδὴ εἶναι ἢ δίπλευρος ἢ μονόπλευρος πράξις. Τὸ χαρακτηριστικὸν παράδειγμα διὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν εἶναι ἡ **κατηγορηματικὴ πολιτειακὴ πράξις**, ἢ δικαστικὴ ἀπόφασις, ἢ διαταγὴ τῆς διοικήσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τῆς δημιουργίας κανόνος ἢ μορφώσεως πολιτειακῆς βουλήσεως δὲν χρησιμοποιεῖται ἐσχάτως ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμενικοῦ δικαίου. Ἐξετάζει κανεὶς τὰς πράξεις αὐτὰς κυρίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς **λειτουργίας τῶν ὀργάνων** καὶ ὄχι τόσον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ὑποκειμενικοῦ δικαίου, καίτοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ὑφίσταται **καμμία ἀντίθεσις**, ἐπειδὴ θεωρεῖ τις τὸν **ἐκλογέα** τόσον ὡς ὄργανον ὅσον καὶ ὡς ὑποκείμενον δικαίου, ἢ δὲ συμμετοχὴ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς πολιτειακῆς βουλήσεως εἶναι κατ' ἀνάγκην λειτουργία ὀργάνου. Εἶναι φανερόν ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀποθιεῖ ὁ χαρακτήρ τοῦ ὑπαλλήλου τὴν ὑποκειμενικὴν πρόθεσιν, ἢ ὁποία ἔγκειται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαιώματος. Γενικῶς δὲν γίνεται λόγος περὶ τοῦ «δικαιώματος» τοῦ ὀργάνου, ἀλλὰ περὶ τῆς «ἀρμοδιότητός» του καὶ ἐννοεῖται δι' αὐτῆς ὄχι μόνον τὸ ὄριον τῆς νομικῆς δυνάμεως τοῦ ὀργάνου, ἀλλὰ αὐτὴ αὕτη ἢ δύναμις. Ἐν τούτοις κάμνει κανεὶς ἐξαιρέσεις καὶ ἰδίᾳ προκειμένου

περὶ τοῦ μονάρχου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρμοδιότης χαρακτηρίζεται ὡς «δικαίωμα».

§ 34 Δευτέρα περίπτωσις *μονοπλεύρου* θεμελιώσεως καθήκοντων προκύπτει ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ κανόνων τινῶν δικαίου, οἱ ὅποιοι ἐξαρτοῦν τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐξαναγκαστικῆς πράξεως (ὡς καὶ ὅλης τῆς πρὸς τὴν ἐξαναγκαστικὴν πράξιν ὀδηγούσης διαδικασίας) ἐκ τῆς πρὸς αὐτὴν κατευθυνομένης βουλήσεως τοῦ ἀδικηθέντος, τῆς *actio* τῆς ἀγωγῆς, ἣτις εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔκφρασις τῆς βουλήσεως τοῦ ἀδικηθέντος. Εἰς τὴν περίπτωσιν ἀκριβῶς ταύτην γίνεται λόγος περὶ *ὑποκειμενικοῦ δικαίου* κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως. Ὡς ὄντι ἐπὶ τοῦ προκειμένου λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν κυρίως τὸ ἀτομικὸν συμφέρον. Ὄταν ὁμως ἡ ἔννομος τάξις τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πιθανῶς ἐνδιαφερομένου λαμβάνει οὗτος μέρος καὶ μάλιστα μέγα μέρος εἰς τὴν *μόρφωσιν τῆς πολιτειακῆς βουλήσεως*, ἡ συμμετοχὴ δὲ αὕτη ἐκφράζεται ἐν τῇ ἀτομικῇ ενεργείᾳ τῆς διὰ τῆς *actio* ζητουμένης δικαστικῆς ἀποφάσεως ἢ ἐν τῇ προτεινομένῃ διοικητικῇ πράξει.

35. Τὴν χαρακτηριστικὴν περίπτωσιν τῆς διπλεύρου θεμελιώσεως τοῦ καθήκοντος ἀποτελεῖ ἡ *δικαιοπραξία τοῦ συμβολαίου*. Δυνάμει γενικοῦ κανόνος καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὁμοφώνου ἐκφράσεως τῆς βουλήσεως δύο ἀνθρώπων ὑποχρεοῦνται ἀμφοτέροι ἢ καὶ μόνον ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν εἰς σχέσιν ὀριζομένην διὰ συμβολαίου. Τοῦτο εἶνε ἡ χαρακτηριστικὴ περίπτωσις τοῦ *ιδιωτικοῦ ὑποκειμενικοῦ δικαίου*, καίτοι τὸ ὑποκειμενικὸν δίκαιον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑφίσταται προφανῶς ὡς *συμμετοχὴ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς πολιτειακῆς βουλήσεως*, τῆς δημιουργίας τῆς ἐννόμου τάξεως. Διότι εἰς τὸ γεγονός τοῦτο τὸ χαρακτηριζόμενον ὡς «ιδιωτικὴ αὐτονομία» δὲν κρύπτεται τίποτε ἄλλο παρὰ μία *ἐξουσιοδότησις τοῦ νόμου* πρὸς τὰ συμβαλλόμενα μέρη νὰ καθορίσουν τὸ περιεχόμενον τῶν εἰδικῶν κανόνων δικαίου, τουτέστι νὰ *συνεχίσουν τὴν διαδικασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ δικαίου*.

Ἄν ἐννοήσῃ κανεὶς τὸ ὑποκειμενικὸν δίκαιον κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ὡς ἔκφρασιν τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς δημιουργίας τοῦ δικαίου, τότε δύναται κανεὶς, ὡς μάλιστα συνήθως συμβαίνει νὰ διακρίνῃ τὸ «δίκαιον» τὸ ὁποῖον ἐνεργεῖται κατὰ τὸ τέλος τῆς δικαιοπραξίας, καὶ τὸ δίκαιον τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται εἰς τὴν κατηγορίαν ἢ εἰς τὴν μήνυσιν καὶ τοῦτο διότι πρόκειται ἀκριβῶς

περὶ διαφόρων σταδίων τῆς ἀντικειμενικῆς διαδικασίας πρὸς δημιουργίαν δικαίου. Τούναντίον ἡ διάκρισις δὲν ἐμφανίζεται σαφῆς ὅταν ἡ παραδεδομένη (Traditionelle) θεωρία διατείνεται, ὅτι τὸ ἕνα δίκαιον εἶναι ἀξίωσις τιθεμένη πρὸς τὸν συμβαλλόμενον. Τὸ δ' ἔτερον ἀποτελεῖ ἀξίωσιν πρὸς τὴν πολιτείαν, πρὸς τὴν πολιτειακὴν ἀρχὴν, τῆς ὁποίας τὸ καθῆκον πρὸς μίαν ὁρισμένην ἐνέργειαν ἐκφράζεται διὰ τοῦ δικαίου τούτου.

§. 36. Ἡ ἀξίωσις τὴν ὁποίαν θέτει κανεὶς συγκαταλέγεται συνήθως μὲ ἄλλα γεγονότα τῆς συμμετοχῆς κατὰ τὸν σχηματισμὸν πολιτειακῆς βουλήσεως εἰς τὰ δημόσια ὑποκειμενικά δικαιώματα, ἐνῶ ἡ ἀξίωσις πρὸς τὸν συμβαλλόμενον θεωρεῖται ὡς ἰδιωτικὸν ὑποκειμενικὸν δίκαιον. Ἐν τούτῳ ὁ τρόπος καθ' ὃν διακρίνεται σήμερον τὸ δίκαιον εἰς δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν, εἶναι πολὺ ἀβέβαιος καὶ πλήρης ἀντιφάσεων. Σημασίαν ἀποκτᾷ ὅπωςδήποτε ἡ διάκρισις αὐτή, ὅταν ἐκλάβῃ κανεὶς τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου ὡς ἕνα χωρισμὸν τῶν σχέσεων τοῦ δικαίου, ὑφιστάμενον ἕνεκα καθηκόντων δικαίου καὶ δικαιωμάτων, καὶ θεωρήσῃ τὴν αἰτίαν τοῦ χωρισμοῦ κατὰ τὸν τρόπον τῆς θεμελιώσεως τῆς σχέσεως τοῦ δικαίου, τοῦ ἀτομικοῦ κανόνος. Κατὰ τὸν πρῶτον καὶ κύριον χαρακτῆρα τοῦ καθηκόντος τοῦ δικαίου, τὸν ἀναπτυχθέντα ἀνωτέρω, πρόκειται κυρίως περὶ τοῦ ἂν τὸ καθῆκον δικαίου τοῦ ἐνός, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνεται πιθανὸν ἕνα δικαίωμα τοῦ ἄλλου, γεννᾶται μὲ ἢ χωρὶς τὴν σύμπραξιν τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὸ καθῆκον· ἦτοι διὰ τῆς μονοπλεύρου ἐκφράσεως τῆς βουλήσεως τοῦ «δικαιουμένου» ἢ διὰ ὁμοφώνου ἐκφράσεως τῆς βουλήσεως τοῦ δικαιουμένου καὶ τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὸ καθῆκον. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν εἶναι κανεὶς ὑποχρωμένος νὰ κάμῃ λόγον περὶ ἰδιωτικῆς σχέσεως δικαίου. Πρόκειται συνεπῶς περὶ τῆς ἰδίας ἀπόψεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς διαιρέσεως τῆς πολιτειακῆς μορφῆς εἰς μοναρχίαν καὶ δημοκρατίαν, ἢ περὶ τῆς συμμετοχῆς ἢ μὴ τοῦ εἰς τὸν κανόνα ὑποτεταγμένου καὶ κατὰ τὸν κανόνα ζῶντος εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κανόνος ὅστις προβάλλει δι' αὐτὸν ὡς καθῆκον. (Ποβλ. § 68)

Τὴν διάκρισιν τῆς πολιτειακῆς μορφῆς εἰς μοναρχικὴν καὶ δημοκρατικὴν μεταχειρίζεται κανεὶς προκειμένου περὶ τῆς δημιουργίας γενικοῦ δικαίου, ἐνῶ προκειμένου περὶ τῆς δημιουργίας

ἀτομικοῦ δικαίου χρησιμοποιοῖ κανεῖς πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς αὐ-
τῆς ἀντιθέσεως τὰς ἐννοίας τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου.
Ἡ δευτέρα αὕτη διάκρισις δὲν πηγάζει λοιπὸν καθόλου ἀπὸ τὴν
οὐσίαν τοῦ δικαίου. Τοῦναντίον πρόκειται ἀποκλειστικῶς περὶ μιᾶς
διαφορᾶς τῶν μεθόδων τῆς δημιουργίας δικαίου, τιθεμένης ὑπὸ
τοῦ θετικοῦ δικαίου. Βεβαίως εἶναι δυνατὸν ἡ θετικὴ ἐννομος τάξις,
νὰ συνδέσῃ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν διαφορὰν τῶν μεθόδων
πρὸς δημιουργίαν ἀτομικοῦ δικαίου καὶ μὲ ἄλλας διαφορὰς. Οὕτω
π.χ. δύναται νὰ ἀφανισθοῦν δημόσιαι σχέσεις δικαίου, καθ' ἣν πε-
ρίπτωσιν ἡ θεμελίωσις αὐτῶν παρουσιάζει ἐλλείψεις δικαίου, δὲν
δύναται ὁμως ἐκ τῶν προτέρων νὰ τεθοῦν ἐκποδὸν, ἐνῶ ἰδιωτικαὶ
σχέσεις δικαίου καθ' ἣν περίπτωσιν παρουσιάζουν ἐλλείψεις εἶναι
δυνατὸν ἐκ τῶν προτέρων νὰ θεωρηθοῦν ὡς μὴ ὑπάρχουσαι
(πρὸβλ. §. 64). Ἐν τούτοις καὶ τοῦτο προκύπτει μόνον ἐκ τῆς οὐ-
σίας τοῦ δικαίου ἢ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου.

37. Προσέτι θεωρεῖται γενικῶς καὶ ἡ *ἐλευθερία τῆς πολιτείας*,
ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ἐλλείψει κανόνων ρυθμιζόντων τὴν πράξιν τῶν
ἀνθρώπων, ὡς ὑποκειμενικὸν δίκαιον, μάλιστα δὲ θεωρεῖται κατὰ
κανόνα ὡς ὑποκειμενικὸν δίκαιον ἐλευθερίας ἕνας ὁλόκληρος ἀριθ-
μὸς *εἰδικῶν ἐλευθεριῶν*. Οὕτω π.χ. Τὸ δικαίωμα τῆς *προσωπικῆς*
ἐλευθερίας ἢτοι τὸ δικαίωμα νὰ συλλαμβάνεται κανεῖς, ἢ νὰ συλλαμ-
βάνεται μόνον ὑπὸ ὁρισμένας προϋποθέσεις, τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευ-
θερίας τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῆς *ἐλευθερίας τῆς πίστεως καὶ*
τῆς συνειδήσεως, τὸ δικαίωμα τῆς *ἐλευθερίας τοῦ συνέρχεσθαι καὶ*
συνεδριάζειν, τὸ δικαίωμα τῆς *ἐλευθερίας τῆς ἰδιοκτησίας*, τουτέστι
τὸ δικαίωμα κατὰ τῶν ἐπιθεσεων ἐναντίον τῆς ἰδιοκτησίας ἐκ μέρους
τῆς πολιτείας, τὸ δικαίωμα τῆς *ἐλευθέρας μεταναστεύσεως* κ.τ.λ.
Ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς πρόκειται περὶ
δικαίων τοῦτο προκύπτει ἐκ τῶν ἀνωτέρω, διότι μία σφαῖρα
ἐλευθέρα δικαίου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ἢ νὰ τροπο-
ποιηθῇ εἰς *δίκαιον* διότι ἡ «ἐλευθερία» ὡς τοιαύτη μόνον ἀρνητι-
κῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ὑπὸ τῆς ἐννόμου τάξεως. Ἀλλὰ
εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ ἡ ἔκτασις τῆς νομικῆς ἐλευθερίας εἶναι δυνατὸν
νὰ διαιρεθῇ εἰς μίαν ἐκ τῶν προτέρων ἀνεξάντλητον πληθὺν εἰδικῶν
ἐλευθεριῶν. Πάσα πράξις, τῆς ὁποίας ἡ ἀντίθετος τοιαύτη δὲν ἀπο-
τελεῖ περιφχόμενον καθήκοντος δικαίου εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπον

«ἐλευθέρᾳ» δηλαδή δὲν ἐμποδίζεται. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν δὲ αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος θὰ εἶχε δικαίωμα νὰ ἀναπνέῃ, νὰ περιπατῇ κ.τ.λ. καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του, ἢ νὰ ἀνήκει εἰς οἵανδήποτε θρησκείαν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ. Ἐκτὸς τῆς πολιτειακῆς ἐννόμου τάξεως — ἡ σφαῖρα δὲ ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἡ θεωρία προσπαθεῖ νὰ γεμίσει μὲ ἀτομικὰ δικαιώματα κεῖται ἐκτὸς τῆς πολιτειακῆς ἐννόμου τάξεως — δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη «δικαίον» ἔστω καὶ φυσικὸν δικαίον.

38. Ἐν τῷ τοσούτῳ ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνδέεται ἡ θεωρία τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου μὲ μίαν λίαν προβληματικὴν πρᾶξιν τῶν σύγχρονων συνταγμάτων. Ταῦτα ἐμπεριέχουν κατὰ κανόνα κατάλογον τοιούτων ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Γεννηθέντα ἱστορικῶς ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀντίληψιν τῶν ἀπολύτων κανόνων, τῶν περιοριζόντων τὴν πολιτείαν, καὶ ἐκπορευόμενα ἀπὸ μίαν ἀρχὴν ξένην πρὸς τὴν πολιτείαν, εἶναι σήμερον, ὡς περιεχόμενον θετικοῦ δικαίου, κανόνες αὐτῆς ταύτης τῆς πολιτείας. Ἐφ' ὅσον παρουσιάζονται ὡς ἀπαγορεύσεις τῆς πολιτείας, ἀπευθυνόμεναι εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς ὡς κανόνες οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν εἰς τὴν πολιτείαν νὰ ἐπεμβαίη εἰς ὠρισμένας σφαῖρας ἐλευθερίας τῶν ὑπηκόων τῆς, εἶναι τοῦλάχιστον περιττοί, διότι εἶναι τῷ ὄντι ἀνόητον νὰ ἀπαγορεύσῃ κανεὶς πράξεις τῆς πολιτείας, ἐπειδὴ τοιαῦται πράξεις, ἐφ' ὅσον δὲν ἀξιοῦνται ῥητῶς, ἐφ' ὅσον δὲν ὑποχρεοῦνται οἱ ἄνθρωποι ὡς ὄργανα τῆς πολιτείας νὰ ἐκτελοῦν τοιούτας πράξεις, εἶναι νομικῶς ἀδύνατοι. Ὁ ἄνθρωπος δικαιούται νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι δὲν τοῦ ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῆς πολιτείας, τουτέστι τῆς ἐννόμου τάξεως. Ἡ πολιτεία ἔχει δύναμιν, τουτέστι ὁ ἄνθρωπος ὡς πολιτειακὸν ὄργανον ἔχει δύναμιν μόνον δι' ὅσα ἡ ἐννομος τάξις ἐπιτρέπει ρητῶς εἰς αὐτὸν, διότι ὡς πολιτειακαὶ πράξεις θεωροῦνται μόνον ὅσαι ρυθμίζονται ὑπὸ τῶν κανόνων τοῦ δικαίου. Τοῦτο δὲν ἰσχύει μόνον διὰ τὴν καλουμένην πολιτείαν δικαίου κατὰ τὴν τεχνικὴν ἐννοίαν, ἰσχύει καὶ διὰ τὴν μοναρχικὴν πολιτείαν μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ θεμελιώδης ὅρος κατὰ τῆς νομιμότητος τῶν ἀτομικῶν πολιτειακῶν πράξεων δὲν εἶναι συνειδητὸς διότι πᾶσα οἵαδήποτε πρᾶξις, τὴν ὁποίαν ἐκτελεῖ ὁ μονάρχης, εἶναι ἰμπlicite νόμος. Ὅταν λοιπὸν εἰς τὰ σύγχρονα συντάγματα προσλαμβάνεται κατάλογος ὁλόκληρος ἀτομικῶν δικαιωμάτων, ὅστις ἐμπεριέχει ὁρισμοὺς ὡς εἶναι ὁ ἀκόλουθος· αἱ

ἐπεμβάσεις τῆς πολιτείας εἰς οἵανδήποτε ἀκριβῶς χαρακτηρισμένην σφαῖραν ἐλευθερίας δὲν ἐπιτρέπονται, τότε ἡ παράλειψις ἐνὸς τοιούτου ὁρισμοῦ ἐκ τοῦ συντάγματος, ἐφ' ὅσον δὲν αἴρεται δι' αὐτοῦ ἡ προηγουμένως ὑφισταμένη πληρεξουσιότης διὰ τοιαύτας ἐπεμβάσεις, δὲν θὰ μετέβαλε τίποτε εἰς τὴν οὐσιώδη ὑπόστασιν τῆς ἐννόμου τάξεως. Ἰδιαιτέρως δὲ ὁ φθαλμοφανὲς καθίσταται τὸ περιττὸν τοιούτων ὁρισμῶν περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων ὅταν, ὅπως συνήθως, προσλαμβάνουν τὴν μορφήν ὅτι αἱ ἐπεμβάσεις τῆς πολιτείας εἰς ὠρισμένην σφαῖραν ἐλευθερίας εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται μόνον ἐπὶ τῇ βάσει νόμων, διότι πᾶσα πρᾶξις πολιτειακὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ νομικῆν θεμελίωσιν. Κάποιαν ἀξίαν ἔχουν οἱ ὁρισμοὶ τοιούτων ἀτομικῶν δικαιωμάτων μόνον τότε ὅταν ἔχουν τὸν χαρακτηριστῆρα τυπικῶν συνταγματικῶν νόμων, τουτέστι ὅταν ἡ μεταβολὴ τῶν κανόνων τῶν ρυθμιζόντων τὰ ἀτομικὰ δίκαια εἶναι δυνατὰ μόνον ὑπὸ δυσκόλους προϋποθέσεις π.χ. ποιοτικὴ πλειοψηφία τῆς ἀποφάσεώς τῆς βουλῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ νομικὴ ἐξουσιοδότησις διὰ ἐπεμβάσεις εἰς ὑποστηριζομένας ὑπὸ τοῦ νόμου σφαῖρας ἐλευθερίας εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ συνταγματικοῦ νόμου (διὰ νόμου ἀλλοιοῦντος τὸ ὑπάρχον σύνταγμα) ὥστε ἐκτελεῖται διὰ νόμου δυσχερεστέρου παρὰ δι' ἐνὸς συνήθους νόμου. Καὶ τότε ἀπολαύει ἡ σφαῖρα τῆς ἐλευθερίας τῷ ὄντι μιᾶς ὠρισμένην νομικῆς ὑποστηρίξεως, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποβαίνει δι' αὐτοῦ «δίκαιον.» Μόνον δὲν πρέπει ἡ συνταγματικὴ χορήγησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας νὰ γίνεται, ὡς συνήθως συμβαίνει, κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον π.χ. ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἀπαρραβίαστος ἀφαιρέσις τῆς ἰδιοκτησίας ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται μόνον διὰ νόμου ἢ ἡ ἐλευθερία τῆς γνώμης περιορίζεται μόνον διὰ τοῦ νόμου, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ συνταγματικὴ ἐγγύησις διὰ τὴν σφαῖραν τῆς ἐλευθερίας αἴρεται ἀμέσως πάλιν διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ σύνταγμα δίδει τὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἀπλήν νομοθεσίαν νὰ προβαίνει εἰς ἐπεμβάσεις τοιούτου εἴδους, ἥτοι νὰ ἐπεμβαίνει εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἐλευθερίας.

49. Ἐν ἐποπτεύσει κανεῖς τὰς διαφόρους μορφὰς κατὰ τὰς ὁποίας αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων ἀποτελοῦν ὡς δικαιώματα τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννόμου τάξεως καὶ συνεπῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἐννόμου τάξεως, τότε βλέπει

κανείς ὅτι ἡ πολλότης τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν λαὸν ὡς ὑποτασσομένη εἰς τοὺς κανόνας καὶ ὡς ἔχουσα *παθητικὴν* σχέσιν πρὸς τοὺς κανόνας καθ' ὃ ἐκτελοῦσα τὸ καθήκον της, δὲν εὐρίσκεται κατ' ἀνάγκην καὶ εἰς *ἐνεργητικὴν* σχέσιν τοῦ καλουμένου ὑποκειμένου δικαίου. Ἐνῶ ἡ πολιτειακὴ τάξις δέον, συμφώνως πρὸς τὴν οὐσίαν της, νὰ συνδέῃ τὰς πράξεις μιᾶς πολλότητος ἀνθρώπων κατὰ τὸν νόμον τοῦ καθήκοντος, μία πολλότης ἀνθρώπων εἶναι δυνατόν τότε μόνον ν' ἀποτελῇ πολιτείαν, ἐφ' ὅσον αἱ πράξεις των καθορίζονται ὡς περιεχόμενον καθηκόντων δικαίου, ὁριζομένων ὑπὸ μιᾶς πολιτειακῆς τάξεως. Ἡ πολιτειακὴ τάξις εἶνε δυνατόν, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἀνάγκη, νὰ δώσῃ εἰς τὴν πολλότητα τῶν ἀνθρώπων δικαιώματα, καθιστῶσα αὐτὴν συμμετόχον εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἐννόμου τάξεως, τουτέστι τίθησι τὴν πράξιν τῆς πολλότητος ταύτης ὡς προϋπόθεσιν διὰ τὴν θέσιν κανόνων εἴτε γενικῶν εἴτε εἰδικῶν. Ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἔχει πολιτικὰ δικαιώματα, τουτέστι, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον πρέπει, εἶναι ἀνάγκη, νὰ συμμετέχῃ εἰς τὴν δημιουργίαν γενικῶν κανόνων τοῦτο εἶναι αὐτονόητον. Καὶ εἰς τὰς πολιτείας ἀπὸ τινος χρονικοῦ διαστήματος οἱ ὑποταγμένοι εἰς τὴν ἐννομον τάξιν συμμετέχουν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἐννόμου τάξεως κατὰ τὴν γενικὴν αὐτῆς μορφήν, ἥτοι ἐν τῇ νομοθεσίᾳ. Καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέτρον τῆς συμμετοχῆς ταύτης εἶναι λίαν διάφορον. Ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες ἀνήκουν εἰς τὸν λαὸν τῆς πολιτείας, τουτέστι ὅτι ὑπόκεινται καὶ αὐταὶ κατὰ καθήκον εἰς τὴν πολιτειακὴν τάξιν, τοῦτο εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας· ὅτι ὅμως πρέπει νὰ ἔχουν καὶ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦτο ἀποτελεῖ εἰσέτι ἀντικείμετον πολιτικοῦ ἀγῶνος. Ἡ δημοκρατία δὲν εἶναι ἀκριβῶς μορφή ἀνήκουσα κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν οὐσίαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ ἡ μοναρχία κατὰ τὴν βαθμίδα τῆς ἀτομικῆς δημιουργίας κανόνων, σημαίνει, συμφώνως πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ἰδέας αὐτῆς, ὅτι μόνον ἓνας μοναδικὸς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὴν ἰσχὺν τῆς πολιτειακῆς τάξεως κατὰ τὴν στενωτέραν ἔννοιαν, ἥτοι δὲν διατελεῖ εἰς τὴν σχέσιν τῆς ὑποταγῆς ὑπὸ τοὺς κανόνας καὶ συνεπῶς δὲν ἀνήκει εἰς τὸν «λαὸν» τίθησι τοὺς εἰδικοὺς κανόνας. Βεβαίως ἡ ἰδέα αὕτη δὲν εἶναι πλήρως πραγματοποιήσιμος, ἀλλὰ στηρίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους μεταχειρίζεται ὁ μονάρχης, ἐπειδὴ αὐτὸς μόνος του δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πάντα, κατὰ τὴν θέσιν τῶν

ζανόνων, και κατά τὰς προστακτικὰς διοικητικὰς πράξεις (ἀπόφασις, και διοικητικὴ διαταγὴ), εἶναι ἀπλῶς και μόνον ἀντιπρόσωποι του εἶναι ὡσάν νὰ ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ μονάρχης, εἶναι τὸ πρόσωπόν του. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων τούτων εἶναι ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μάζαν τοῦ λαοῦ ὑπερβαλλόντως μικρός. Και εἰς τὰς συγχρόνους δημοκρατίας περιορίζεται ἡ δημοκρατικὴ ἀρχὴ, τουτέστι τὸ πολιτικὸν δικαίωμα, μόνον ἐπὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὴν νομοθεσίαν, ἐνῶ ἡ ἐκτέλεσις—δικαιοσύνη και διοικήσις—κανονίζεται κατὰ τρόπον ἀπολυταρχικόν. Κυρίως δὲν ὑφίσταται γενικὸν πολιτικὸν δικαίωμα τῶν ὑποτεταγμένων εἰς τοὺς καθόνας νὰ συμπράττουν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ὡς συμπράττουν εἰς τὴν θέσιν τῶν νόμων· ἡ ἐξέλιξις ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὰς πρώτας τῆς ἐκδηλώσεις. Ἄλλὰ ἡ μορφή ἐκείνη τοῦ δικαιώματος ἡ συνισταμένη ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἔννομος τάξις τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀτόμου πρὸς ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων του διὰ τοῦ μέσου τῆς actio (ἀγωγή, μήνυσις), και αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς βουλήσεως τῆς πολιτείας δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν οὐσίαν τῆς πολιτείας, ὅπως ἴσως φαίνεται, διότι ὁ νομικοτεχνικὸς οὗτος τρόπος εἶναι διαδεδομένος γενικῶς, εἰδικῶς δὲ και εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀπολύτους μοναρχίας. Ἡ ἰδιωτικὴ κατηγορία, τὸ ἰδιωτικὸν παράπονον, ὡς προϋπόθεσις διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐξαναγκαστικῆς πράξεως εἶναι τόσον πολὺ συνδεδεμένη μὲ τὸν θεμελιώδη νόμον περὶ ἰδιοκτησίας, ὥστε ἡ νομοθεσία ἣτις δὲν γνωρίζει τὴν ἰδιοκτησίαν, π. χ. μία σοσιαλιστικὴ πολιτεία, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ νομικοτεχνικὰ ταῦτα μέσα. Ἡ τοιαύτη πολιτεία δὲν θὰ ἀπένειμε ὑποκειμενικὰ δικαιώματα κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην. Ἄν ὁμοίως παρητεῖτο τοῦ καθορισμοῦ καθηκόντων δικαίου τουτέστι τοῦ δικαιώματος νὰ ὑπαγάγῃ ὁρισμένα γεγονότα εἰς πράξεις ἐξαναγκαστικὰς, ἡ τοιαύτη τάξις πραγμάτων δὲν θὰ ἦτο πλέον πολιτεία, διότι δὲν θὰ ἦτο ἐξαναγκαστικὴ τάξις. Ἐπίσης δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἐννοίας τῆς πολιτειακῆς τάξεως τὸ νὰ δίδῃ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν αὐτονομίαν οἰονδήποτε περιθώριον. Μέχρι τίνος βαθμοῦ εἶναι τοῦτο τῷ ὄντι δυνατόν, τοῦτο ἀποτελεῖ ἄλλο ζήτημα. Τὸ ζήτημα ὅπερ τίθεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι τὸ ν' ἀποτελῇ οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς πολιτείας μόνον ἡ παθητικὴ ἢ και ἡ ἐνεργητικὴ σχέσις πρὸς τὴν ἔννομον τάξιν.

§ 40. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς ὅτι τὸ οὐσιῶδες περιεχόμενον τῆς πολιτειακῆς τάξεως ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὁ *ἄνθρωπος* κατ' ἀνάγκην εἶναι ἀντικείμενον τῆς ὑποστηρίξεως τῆς πολιτείας, καὶ ὅτι πᾶσα προᾶξις ἀπειλοῦσα τὴν ζωὴν του, τὴν υἰείαν του, τὴν τιμὴν του ἢ καὶ τὰ οἰκονομικά του συμφέροντα ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν διὰ μίαν ἐξαναγκαστικὴν προᾶξιν τῆς πολιτείας. Τοῦτο ἀποτελεῖ βεβαίως κατὰ κανόνα, μέχρις ἐνὸς ὁρισμένου βαθμοῦ, τὸ περιεχόμενον τῆς πολιτειακῆς ἐννόμου τάξεως. Ὁ κύκλος ὁμῶς τῶν ἀνθρώπων, ὅστις ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῆς πολιτείας κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν εἶναι πολὺ διάφορος. Ἄς ἀναλογισθῆ κανεὶς πολιτείας εἰς τὰς ὁποίας μέγα, ἴσως δὲ τὸ μέγιστον, μέρος τῶν ἀνθρώπων, οἱ *δοῦλοι*, δὲν ἀπολαύουν τῆς ὑποστηρίξεως ταύτης. Χωρὶς ὑποστήριξιν καὶ χωρὶς δικαιώματα εἶναι ἀρχικῶς καὶ ὁ *ξένος*, ὅστις θεωρεῖται ὡς «ἐχθρός». Ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρέχεται εἰς αὐτὸν ὑποστήριξις, βαθμηδὸν δὲ παρέχονται εἰς αὐτὸν καὶ δικαιώματα.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐστερημένους δικαιωμάτων καὶ ὑποστηρίξεως ἢ πρὸς τοὺς ἔχοντας ἐλάχιστα δικαιώματα ξένους πρὸς τὴν πολιτείαν μορφοῦται ἡ ἔννοια τοῦ *πολίτου*. Ὁ δὲ πολίτης ἔχει καὶ σήμερον ἀκόμη ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι ὁ *ξένος* δὲν ἔχει ἀκόμη πλήρη δικαιώματα. Βεβαίως εἶναι κατὰ κανόνα, ὅσον ἀφορᾷ τὰ καλούμενα ἰδιωτικὰ δικαιώματα καὶ ὅσον ἀφορᾷ ἓνα μέρος τῶν δημοσίων δικαιωμάτων, εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν πολίτην μοῖραν. Δύναται κυρίως διὰ κατηγορίας καὶ ἀγωγῆς νὰ ἐπικαλεσθῆ δι' ἑαυτὸν ὅπως καὶ ὁ πολίτης, τὴν ὑποστήριξιν τὴν παρεχομένην ὑπὸ τῆς ἐννόμου τάξεως ἐκ μέρους τῶν πολιτειακῶν ἀρχῶν, πάντοτε ὁμῶς στερεῖται τῶν *πολιτικῶν δικαιωμάτων* κατὰ τὴν στενὴν ἔννοιαν. Οὕτως δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἂν αὕτη ἐφίσταται ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐν ἣ ἕξῃ ὁ ξένος. Κατὰ τὰλλα καθήκοντα εἶναι οἱ ξένοι γενικῶς εἰς ἴσην μοῖραν πρὸς τοὺς πολίτας. Συνεπῶς τὸ καθήκον πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, τὸ θεωρούμενον ὡς ἰδιαίτερον καθήκον τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐκδηλοῦται εἰς συγκεκριμένα καθήκοντα δικαίου ἢ δὲν ἔχει ἀδίκους συνεπειάς, εἶναι μόνον ἠθικοῦ περιεχομένου πολιτικὸν αἴτημα χωρὶς νομικὴν σημασίαν. Μόνον ἀπέναντι τῶν ξένων, ὄχι ὁμῶς—κατὰ κανόνα τοῦλάχιστον—καὶ ἀπέναντι τῶν πολιτῶν, ἔχουν αἱ ἀρχαὶ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ἐξορίζειν ἐκ τῆς περιφερείας τῆς πολιτείας. Ἐν τούτοις εἶναι δυνατόν

νά ἐξορισθῶν ἀπὸ τὴν πολιτείαν καὶ πολῖται, ὅταν πρόκειται περὶ ἐξαιρετικῆς τιμωρίας διὰ ἐγκλήματα ἀφορῶντα τὴν χώραν.

Μόνον πολῖται ἔχουν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὑποστήριξιν ἐκ μέρους τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων τῆς πολιτείας. Τοῦτο εἶναι τὸ σύνθηδες περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα εἰς τὰς συγχρόνους πολιτειακὰς τάξεις. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀποκτῆσιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων αἱ διάφοροι ἔννομοι τάξεις τῶν διαφόρων πολιτειῶν δίδουν ὁρισμούς, οἱ ὁποῖοι ἀντιφάσκουν πρὸς ἀλλήλους. Κατὰ κανόνα τὸ τέκνον ἐκ νομίμου γάμου ἀκολουθεῖ τὴν πολιτικὴν ὑπηκοότητα τοῦ πατρὸς, τὸ τέκνον ἐκ μὴ νομίμου γάμου τὴν ὑπηκοότητα τῆς μητρὸς, ἡ δὲ γυνὴ ἀκολουθεῖ τὴν ὑπηκοότητα τοῦ ἀνδρός. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἡ ὑπηκοότης ἀποκτᾶται διὰ τῆς γεννήσεως ἐν τῇ κυρίᾳ περιοχῇ τῆς πολιτείας ἢ διὰ μακρᾶς δεδοκιμασμένης διαμονῆς. Ἄλλοι λόγοι ἀποκτήσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων εἶναι ἡ νομιμοποίησις ἐνὸς ἐξωγάμου τέκνου διὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας, ἡ υἱοθέτησις. Ἡ ὑπηκοότης εἶναι βεβαίως κανονικὸς θεσμὸς τῆς συγχρόνου πολιτείας, δὲν εἶναι ὅμως οὐσιώδης εἰς τὴν πολιτείαν ὡς τοιαύτην. Ἡ πολιτεία πρέπει νὰ ἔχη ὑποτεταγμένους, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη πολίτας. Οὕτω δὲ ἀνήκει καὶ ὁ ξένος, ἐφ' ὅσον εἶναι ὑποτεταγμένος εἰς τὴν πολιτειακὴν ἔννομον τάξιν, εἰς τὸν λαὸν τῆς πολιτείας, καὶ ὅταν ἀκόμη εἶναι χωρὶς δικαιώματα καὶ ἔχει μόνον νομικὰ καθήκοντα.

Ὁ λαὸς τῆς πολιτείας δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ τοὺς πολίτας· οἱ πολῖται ἀποτελοῦν μόνον ἐντὸς τοῦ λαοῦ τῆς πολιτείας μίαν μερίδα ἀνθρώπων ἐχόντων ἰδιαίτερα δικαιώματα καὶ ἰδιαίτερα καθήκοντα.

Γ' Ἡ τοπικὴ διαίρεσις τῆς Πολιτείας.

(Συγκέντρωσις καὶ ἀποκέντρωσις : αἱ ἐνώσεις τῶν πολιτειῶν).

§ 41. Οἱ κανόνες τῆς πολιτειακῆς ἐννόμου τάξεως δύνανται νὰ ἔχουν ὅλοι τὴν αὐτὴν ἐκτασιν κύρους, τουτέστι νὰ ἰσχύουν ὅλοι διὰ